

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийловчи”	332
Н. Э. Кахорова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

O'ZBEKISTONDA SUG'URTA XIZMATLARINING ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYASI

G. Adilova

TMI "Sug'urta va pensiya ishi" kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Maqolada sug'urta kompaniyalarining xizmat ko'rsatishning innovatsion va motivatsion yondashuv tizimi orqali aniq maqsadli rejalar asosida o'z faoliyatini yuritib borilishi hamda xizmat ko'rsatishda takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: sug'urta bozori, agent, ixtiyoriy sug'urta, sug'urta mukofoti, sug'urta qoplamasi.

Abstract: In the article, the operation of insurance companies on the basis of specific target plans through the system of innovative and motivational approach to service provision and suggestions for service provision are given.

Key words: insurance market, agent, voluntary insurance, insurance premium, insurance coverage.

Аннотация: В статье даны предложения по работе страховых компаний на основе четких целевых планов через систему инновационного и мотивационного подхода к оказанию услуг.

Ключевые слова: страховой рынок, агент, добровольное страхование, страховая премия, страховая защита.

1. KIRISH

Sug'urta xizmatlari iqtisodiyotni turli xil moliyaviy xatarlardan himoya qiluvchi vositalardan biri hisoblanib, ushbu sohaning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 0,8 foizni tashkil etmoqda. Jamiyat faoliyatining deyarli barcha sohalarida sug'urta faoliyatining muhim shartlari uning iqtisodiy mazmuni bilan belgilanadi, uning xususiyati – bu favqulodda vaziyatlar oqibatida yetkazilgan zararni qoplash uchun daromad va resurslarni qayta taqsimlashda ishtirok etadigan asosiy moliyaviy vositalaridan biri bo'lib, ishlab chiqarish jarayonlarni uzluksizligini ta'minlaydi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, mamlakatimizda sug'urta faoliyatiga oid qonunchilikni muntazam takomillashtirishga alohida e'tibor berib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Transport vositalari egalari uchun fukorolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi qonuni, "Ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash to'g'risida"gi qonuni va "Tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash to'g'risida"gi qonunlari qabul qilingan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2021-yil 23-oktyabrdagi PQ-5265-son qarori ijrosini ta'minlash hamda sug'urta faoliyati klassifikatorini kengaytirish va shu orqali hayot sug'urta sohasi va shaxsiy sug'urta bozorida sug'urta xizmatlari turlarini ommalashtirish, aholi va iqtisodiyotning ehtiyojlariga xizmat qiladigan sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish maqsadida, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 9-iyundagi "O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga o'zgartirishlar kiritish, shuningdek, ba'zilarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida"gi 323-son Qarori qabul qilindi.

Qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 21-fevraldagi 80-son qarori bilan tasdiqlangan "Maxsus elektron tizim orqali ayrim faoliyat turlarini litsenziyalash tartibi to'g'risida"gi yagona nizomning 6-ilovasiga asosan tasdiqlangan Sug'urta faoliyati klassifikatoriga qo'shimcha sug'urta klasslarini qo'shish orqali kengaytirildi. Jumladan, hayotni sug'urta qilish sohasiga V-klass "Majburiyatlarni ta'minlash uchun hayotni sug'urtalash", VI-klass "Uzoq muddatli ixtiyoriy pensiya sug'urtasi" hamda VII-klass "Kapitalni qaytarish bilan hayotni sug'urtalash" klasslari kiritilgan bo'lsa, umumiy sug'urta sohasiga 18-klass "Tibbiy sug'urta" klassi kiritildi. Sug'urta klassifikatoriga kiritilgan ushbu qo'shimchalar mamlakatimiz sug'urta bozoridagi xizmatlar turini kengayishga va aholi turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 23-oktyabrdagi PQ-5265-son "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. <https://lex.uz/docs/5692504>.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

Sug'urta xizmatlarining iqtisodiy xarakterini o'rganish, sug'urta xizmatlarini shakllanishi, tarixi va iqtisodiy mazmuni bo'yicha fikrlar va mulohazalar, nazariy, amaliy va uslubiy jihatlar xorijiy olimlar ilmiy ishlarida tadqiq qilingan.

I.L. Logvinovanning fikriga ko'ra, sug'urta bozori bozor iqtisodiyoti munosabatlarining umymiu tarkibiy qismi hisoblanadi. Sug'urtaning asosiy maqsadi ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlashdan iborat. Bozor muhiti, sug'urta maqsadlari va funksiyalari mamlakatning moliyaviy mustaqilligini ta'minlash sharoitida sug'urta xizmatlari bozorini tashkil etishning asosiy tamoyillarini belgilaydi.

Xorijiy adabiyotlarda "sug'urta xizmatlari" tushunchasining aniq ta'rifi yo'q. Sug'urta xizmatlari deganda o'ta turli-tuman risklar bo'yicha sug'urta qoplamasini taqdim etish xizmatlarning keng majmyasini tushunish mumkin².

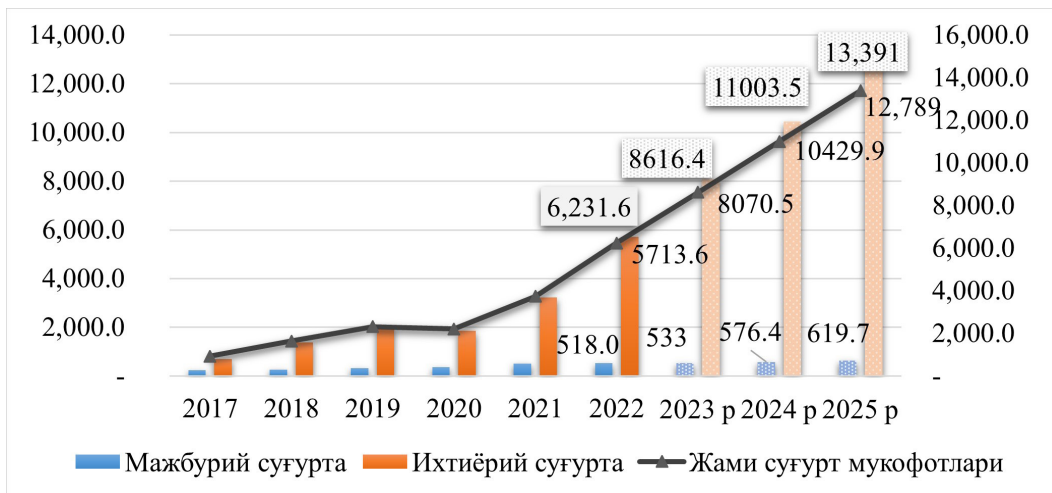
A. Zybes sug'urta xizmatlariga quyidagicha ta'rif bergan: sug'urta xizmatlari boshqa moliyaviy xizmatlar kabi, "moliyaviy xizmatlar" tushunchasining bir qismi hisoblanadi, u esa, o'z navbatida, "xizmatlar" tushunchasiga uning tarkibiy qismlari sifatida qabul qilinadi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada, sug'urta bozorida sug'urtalovchilarning xizmat ko'rsatish sohasini raqobatbardoshligini ta'minlashda agentlikning roli, uning huquqiy va nazariy asoslari, iqtisodchi olimlarning fikr-mulohazalarini o'rganish, va iqtisodiy holatlar tahlillaridan foydalanilgan.

4. TADQIQOT NATIJALARINING MUHOKAMASI

Mamlakatimizda sug'urta bozori rivojlanishida sug'urta xizmatlarining raqobat bozorini yanada takomillashtirilib tarmoqlarni rivojlantirish yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi, sug'urta faoliyatini rivojlantirishni usullaridan biri sug'urtaning majburiy tartibda kiritilishi, bir tomondan sohaning asosiy muommolaridan biri bo'lgan aholi sug'urta madaniyatining ko'tarilishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan yetkazilgan zararining sug'urta mexanizmi orqali kafolatli qoplanishi tizimini yaratdi, natijada jabrlanuvchilarga to'lanadigan sug'urta qoplamalarining hajmi keskin ortdi. Bu esa aholini ijtimoiy himoyasining yanada mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

1-rasm: Sug'urta mukofotlarning sug'urta turlari bo'yicha o'zgarish dinamikasi (mlrd. so'mda)³

Sug'urta bozorida sug'urtalovchilarning keng ko'lamli qatlami yuzaga kelganligi, ular tomonidan to'lov qobiliyatiga ega mijozlarni sug'urta himoyasiga jalb etishda ushbu subyektlarning manfaatiga mos keladigan yangi sug'urta xizmatlari taklif etilayotganligi, ular o'rtasida raqobat muhiti kuchayayotganligi sug'urta jarayoni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekistonda sug'urta sohasini rivojlantirish yuzasidan qabul qilinayotgan qator farmon va qarorlar sug'urta xizmatlarini sifat jihatdan yangi bosqichga chiqishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buni quyidagi rasmlarda ko'rishimiz mumkin.

2 Abdukayumovich, K. R. (2022). The role of the state in increasing the impact of institutional changes on real sector development. International Journal of Management IT and Engineering, 12(1), 30-36.

3 Ўзбекистон Республикаси суғурта компаниялари маълумоти асосида муаллиф томонидан тузилган.

1-jadval: O'zbekiston sug'urta bozori tarkibi⁴

Sug'urta bozori tarkibi	31.12.2021	31.12.2022	O'zgarish, foizda
Jami sug'urta kompaniyalari	42	41	-2,4
Umumiy sug'urta sohasi kompaniyalari	34	33	-2,9
Hayot sohasi kompaniyalari	8	8	0
Sug'urta kompaniyalarining jami ustav kapitali (mln.so'm)	1 589 808	1 884 111	+18,5
Sug'urta brokerlar soni	5	7	+ 40,0
Sug'urta aktuariylari soni	5	5	0
Sug'urta agentlari soni	9581	9155	-4,4
To'lovlarni kafolatlash fondi ishtirokchilari soni	23	25	+8,7

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2023-yil milliy sug'urta xizmatlar bozorida asosiy ko'rsatkichlardan ayrimlarida kamayish sodir bo'lgan. Umumiy sug'urta tarmog'i sug'urta kompaniyalari ("Garant insurance group") bittaga kamaygan. Shuningdek, sug'urta vositachilari bo'lgan sug'urta agentlarining soni 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 426 taga kamayganligini ko'rishimiz mumkin. Yana bir ijobiy o'zgarish bu to'lovlarni kafolatlar jamg'armasida ishtirok etayotgan sug'urta kompaniyalari soni o'tgan 2021-yilga nisbatan 2022-yilda 2 taga oshganligi ham majburiy sug'urta turlarini keng targ'ib etish uchun ijobiy holat hisoblanadi. Statistika agentligining ma'lumotiga ko'ra 2023-yilning yanvar-sentyabr oylarida sug'urta xizmatlari hajmi 5,3 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich o'tgan yilning mos davri bilan solishtirilganda 25,6 foizga oshgan. 2023-yilning yanvar-sentyabr oylarida sug'urta xizmatlarining eng katta hajmi Toshkent shahrida 3,8 trln so'm qayd etilganligi ta'kidlab o'tilgan.

O'zbekistonda sug'urta bozorining rivojlanishi tobora ko'proq raqamli iqtisodiyotning sug'urta texnologiyalariga ta'sir ko'rsatuvchi texnologiyalarni joriy etishga bog'liq, ammo uning iqtisodiy mohiyatini o'zgartirmaydi. Raqamli texnologiyalardan sug'urta faoliyatida foydalanish natijasida:

- sug'urta faoliyatining samaradorligi va rentabelligini oshirish;
- o'zaro va tijorat sug'urtasining birlashishi;
- sug'urta munosabatlarining ijtimoiylashuvi yuz beradi;
- yangi sug'urta xizmatlari va mahsulotlari yuzaga keladi;
- sug'urta sohasida mehnat bozori o'zgaradi (avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va ba'zi sug'urta agentlari, quyi va o'rta menejerlarni robotlari bilan almashtirish).

Umuman olganda O'zbekiston sug'urta bozorini raqamlashtirish hozirda davr talabidir va ushby jarayonni jadallashtirish mamlakat sug'urta bozorini global sug'urta bozorida o'z o'rnini topishini kafolatlaydi.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda sug'urta xizmatlari bozorini takomillashtirishga doir quyidagi takliflarni ishlab chiqishga muvaffaq bo'ldik:

Milliy sug'urta bozorini modernizatsiya qilish va rivojlantirishda nazorat organlari faoliyatini ya'ni Davlat sug'urta nazorati organining sug'urta bozoridagi rolini yanada kuchaytirish:

- sug'urta faoliyatini rivojlantirish va ular o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish;
- sug'urtada xizmat ko'rsatishning online tarzda ko'proq olib borilishi va potensial sug'urtalanuvchilarga sug'urta xizmatlarini kengroq tushuntirib berish lozim;
- sug'urta faoliyatini rivojlantirish bo'yicha vazifalarni amalga oshirishda o'zaro manfaatli hamkorlikning samarasini oshirishga qaratilgan xalqaro sheriklikning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish.

Mijozlarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash:

- fuqarolar (mijoz) larning murojaatlarini o'z vaqtida hal etish, murojaatlarni ko'rib chiqishda sansalorlik, rasmiyatchilik va loqayd munosabatda bo'lish holatlariga yo'l qo'yilmaslik bo'yicha kompaniyalar rahbariyati tomonidan barcha zarur choralarini ko'rish;

⁴ Хамраева Ф.нинг "Ўзбекистонда мажбурий суғурта турларини такомиллаштириш истиқболлари" мавзуси иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (doctor of philosophy) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертациясидан фойдаланилди.

- sug'urta tashkilotlarining boshqaruv apparati tomonidan fuqarolar (mijoz) larning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash yuzasidan tegishli me'yoriy-hujjatlar yoki chora-tadbirlarni ishlab chiqish;
- fuqarolarning sug'urtaga bo'lgan ishonchini mustahkamlash;
- fuqarolarning ko'rgan zararlari yuzasidan belgilangan sug'urta qoplamalarini o'z vaqtida olinishini ta'minlash.

Moliyaviy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish:

- sug'urta xizmatlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini o'sishini ta'minlash;
- rivojlangan davlatlar tajribasi asosida har 2-yilda bir marotaba ustav kapitalining minimal miqdorlarini oshirib borilishini ta'minlash kerak.

Ta'kidlab o'tish joizki keltirilgan muammo va yechimlardan kelib chiqib, ushbu berilgan takliflar sug'urta xizmatlarini yanada rivojlanishida yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi 4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. Abdukayumovich, K. R. (2022). The role of the state in increasing the impact of institutional changes on real sector development. International Journal of Management IT and Engineering, 12(1), 30-36.
3. Бельх В.С. Страхование право. – М: Инфра-М, – 2001.
4. Shennaev X.M., O'zbekiston sug'urta bozori. O'quv qo'llanma. –T., –2013-y.
5. Van Winssen, K. P. M., van Kleef, R. C., & van de Ven, W. P. M. M. (2016). The demand for health insurance and behavioural economics. The European Journal of Health Economics, 17(6), 653-657. doi:10.1007/s10198-016-0776-3.
6. Müller H. Der Versicherungsverein auf Gegenseitigkeit: Chancen und Risiken aus der Sicht eines Versicherungsaufsehers / H. Müller. Karlsruhe: Verl. Versicherungswirtschaft, 2000.
7. Cockrell H.A.L., Green Edwin, The British Insurance Business. – London: Heinemann Educational Books, 2016.
8. <https://www.thebalancesmb.com/insurance-company-ratings>, A.M.Best, Moody S, Standart&Poors, Insurance Company Ratings.
9. <https://www.mf.uz>.
10. <http://www.insur-info.ru>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.